

A Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum története

Magyarország sok mindenben különbözik a Kárpát-medence többi országától. Aki a térképet nézi, egy valamit rögtön észrevehet: az ország a medence közepén fekszik, szinte minden oldalról hegységek veszik körül. Ha ennek vízrajzi következményeit tekintjük, akkor nyilvánvaló, hogy az ország a „lavór feneké”, ahova minden irányból folynak a vizek. A történelem folyamán az e tájon élő népek sajátos viszonyt alakítottak ki az áradó, vagy éppen csordogáló vizekkel, s ugyanígy tett a honfoglalás után itt megtelepedő magyarság is.

Az elmúlt 1100 év során a Kárpát-medencei régió társadalmi és gazdasági fejlődésében fontos szerepet játszottak a vizek. A kártételük elleni védekezés, vagy éppen a kínzó vízhiány elhárítása meghatározta az itt élők mindennapjait. A víz ellen és a vízért folytatott küzdelem tárgyi és szellemi emlékei éppen ezért kiemelt helyet kaptak a nemzet kulturális örökségében.

Az ország mai képét döntően meghatározó - több mint 160 évvel ezelőtt megindult - átfogó vízszabályozási munkákat egyrészt az állami folyam- és kultúrmérnöki hivatalok, másrészt a magánérdekeltségű ármentesítő- és vízszabályozó társulatok végezték el. Tevékenységük lenyomatát nem csupán az árvédelmi töltések, belvízlevezető csatornák, öntözőművek és azok műtárgyai őrzik, hanem a munkákkal kapcsolatos dokumentumok is. Ugyancsak országra szóló feladat volt a települések vezetékessé vízellátásának és csatornázásának programja, nemkülönben a felszíni- és felszínalatti vízkészletek feltárása és hasznosítása.

Jóllehet a Múzeumot 1973-ban alapították, a gyűjtőmunka sokkal korábban vette kezdetét.

Ez ügyben az első fontos dátum 1896, amikor a magyar honfoglalás ezredik évfordulóját nagyszabású rendezvényekkel ülte meg az ország. A vízügyek terén elért eredményeket a budapesti millenniumi kiállításon külön pavilonban mutatták be. Az addig eltelt időszak alkotásait térképekkel, fényképekkel, valamint tárgyakkal (nagy számú modellel és makettal) jelenítették meg. Elődeinknek volt mire büszkén visszatekinteni. Nagyjából ez idő tájt záródott le az ország ármentesítésének első meghatározó korszaka. A kiállításon valamennyi (közel száz) ármentesítő és vízszabályozó társulat saját bemutatóval rukkolt ki, sőt, magának a pavilonnak a költségeihez is tetemesen hozzájárultak e szervezetek, hiszen jelképes módon az ármentesített területek minden egyes holdja után 1 krajcárt fizettek be a közös kasszába.

Az itt összegyűjtött történeti értékű anyagot azután a kiállítók részben visszavették, részben pedig az akkor létrehozott Magyar Mezőgazdasági Múzeumba adták be. Amikor 1934-ben a Mezőgazdasági Múzeumot átszervezték, az új kiállításon fel nem használt vízügyi emlékanyagot ketté osztották. A régi geodéziai és vízrajzi műszereket a budapesti Műegyetem vízépítési tanszékének juttatták, a kéziratos- és nyomtatott térképeket, valamint más történeti dokumentációkat a Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézete vette át. Az értékes anyagot rendezve hamarosan létrehozták a Vízrajzi Intézet Múzeumát. Ezt annál inkább is szorgalmazta a vízrajzi szolgálat, mert már a korábbi időkben is itt gyűjtötték a megszűnt vízügyi állami hivatalok, valamint a létező állami vízügyi hivatalok (mint pl. a kultúrmérnöki és folyammérnöki hivatalok) - ügyvitelben már nem szükséges - iratait és terveit.

A második világháború utolsó évében az ország csatatérré vált. Mint annyi más érték, a nagy gonddal gyűjtögetett vízi történeti anyag is szétszóródott, elkallódott. Szerencsére nem maradéktalanul. A Vízrajzi Intézet mérnökei, hivatalszolgái Budapest ostroma idején mentették, ami menthető volt. A bombázásokat túlélte emlékanyag azonban nem maradt sokáig az Intézet kezelésében. Archív dokumentumaik az Országos Levéltárba kerültek, a kevés tárgyi emléket pedig az akkor szerveződő Országos Műszaki Múzeumban helyezték el.

A helyzet az 1970-es évekig tartott. Ekkor a vízügyi szolgálat vezetői fontos lépést tettek arra, hogy a vízi emlékek újra egy helyre kerüljenek, s azokkal avatott szakemberek

foglalkozzanak. A múlthoz való vonzódás nem öncélú gesztus volt a részükről, hanem a vízügyes szakma szükségszerű velejárója. Elmondható, hogy a vízügy "kiszolgáltatottja" saját múltjának. A vízmérnök munkaasztala egykor (csakúgy mint ma) bizonyos tekintetben maga a természet, a földrajzi táj volt, s tevékenységének megannyi következménye (jó és rossz vegyesen) csak hosszú idő, sokszor évtizedek múlva jelentkezett. Ha az utókor valamit változtatni akart bizonyos dolgokon, akkor elő kellett venni az egykori térképeket, valamint tervrajzokat, s azok birtokában lehetett a tapasztalatokat leszűrni, az újabb megoldásokat papírra vetni. De nem csak ebben a tekintetben kiszolgáltatottja a vízmérnök, a hidrológus a történelemnek. Megfelelő idősorok híján nem tud statisztikai elemzéseket végezni, nem tud általánosítható következtetéseket levonni az egyébként kiszámíthatatlan természeti folyamatokról. Valamikor elődeink mérési módszereinek történetét is ismernünk kell, hogy értelmezhetőek legyenek az általuk feljegyzett időjárás, vízjárás, folyóviselkedési adatok.

A Magyar Vízügyi Múzeumot tehát 1973-ban hozta létre az Országos Vízügyi Hivatal, elsősorban azzal a céllal, hogy az évszázados vízi múlttal kapcsolatban fellelhető, muzeális értékű dokumentációs és tárgyi emlékegy ne kallódjon el, hanem rendezett formában nyilvántartva, kiállításokon bemutatva az utókor épülését szolgálja, s emellett a szolgálat történeti információs bázisa is legyen.

A muzeális emlékegy állandó kiállításon történő bemutatására az alapítás utáni hetedik esztendőben, 1980-ban került kerülhetett sor. Az esztergomi, műemlékjellegű múzeumépületben a *"Duna és a magyar vízgazdálkodás története"* című kiállítás 18 évig fogadta a látogatókat. Ezt követően három évre bezárt a bemutató, hogy az épület felújítási munkáival párhuzamosan egy új szemléletű állandó kiállításnak adja át a helyét. Ez utóbbi – nagy szakmai sikert aratva - 2001 októberében nyílt meg a látogatók számára

A vízügyi múzeumi szervezet, amelynek munkáját a 12 területi vízügyi igazgatóságon dolgozó - a történeti dolgok iránt az átlagosnál nagyobb érdeklődést mutató - múzeumi összekötők is segítik, 1988-ban újabb feladatot kapott. Amikor a vízügyi és a környezetvédelmi szakterület irányítása közös minisztériumban egyesült, önként adódott a lehetőség a múzeum gyűjtőkörének környezetvédelmi tematikával történő kibővítésére. Miközben a politikai változások a minisztériumi feladatmegosztásban újra szétválasztották a két terület állami irányítását, a múzeumi gyűjtőkör nem követte ezt a változást. Amikor a vízügyi közgyűjteményi egységek (múzeum, levéltár és könyvgyűjtemény) 1993. évi újjászervezése megtörtént, az akkor létrehozott Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvgyűjtemény szervezetén belül megmaradt a Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum, valamint a környezetvédelmi feladatokat is ellátó Vízügyi Levéltár.

Noha a központi vízügyi múzeumi kiállítás Esztergomban üzemel (Duna Múzeum), az ország számos pontján található vízügyi történeti bemutató. Ilyen például Szegeden a Marostoroki Gátórház Emlékhely, vagy Szolnok-Milléren a Szabadtéri Vízügyi Kiállítás, Hosszúfokon a Bodoky Károly Múzeum, a nagyecsed-i Szivattyútelep Kiállítás, s hogy a Dunántúlról is hozunk példát, az előbbiekhöz hasonlóan a borbélyi és a lesvári szivattyútelepeken berendezett kiállítások, vagy a bajai Deák Ferenc-zsilipen berendezett múzeum.

Végezetül néhány szót arról, mit is őriznek a vízügyi múzeum gyűjteményei?

A tárgyi gyűjteményben megtalálhatók a vízrajzi térképezés műszerei, eszközei, a vízszabályozásoknál dolgozó kubikosok szerszámai és felszerelési tárgyai, különféle munkahajók modelljei, hajóácsok eszközei; külön egységet képeznek a csatornaépítés- és tisztítás felszerelési tárgyai, a régi halászszerzők - hogy ízelítőt adjunk a gazdag választékból. A történeti képgyűjtemény számos metszetet és archív fotókat őriz, amelyek

egyrészt a szabályozások előtti természeti állapotokat tükrözik, másrészt a vízügyi történelem kisebb-nagyobb eseményeit ábrázolják. A múzeumban őrzött kéziratok és nyomtatott térképek sok tekintetben egyedülálló dokumentumai a magyar táj történelmi átalakulásának.

Az Esztergomban őrzött történelmi dokumentációs gyűjteményben megtalálható Széchenyi István irat- és levelezés hagyatékának jelentős része, jeles vízmérnökeink által a múzeumra hagyományozott fényképek, iratok és könyvek, számos olyan dokumentum, amelyek az eltelt évszázad kisebb-nagyobb vízimunkálataival kapcsolatosak. Mindezeket felsorolva még nem is beszéltünk a muzeális könyvekről, a hangtárról, a videofelvételek gyűjteményéről, stb.

Napjainkra a Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum (Duna Múzeum) a hazai technikatörténelmi- és szakmúzeumi hálózat szerves részévé vált. Gyűjteményei és az azokban rejlő történelmi adatok a számítógépes feldolgozásnak köszönhetően egyre inkább hozzáférhetőek az információs világhálón is.